

ANDREA POKLUDOVÁ

Představitelé židovského *Bildungsbürgertum* v Moravské Ostravě v letech 1890–1910

Téma studie vyplývá ze zahájených výzkumů formování občanské společnosti a jejich jednotlivých frakcí v české historiografii v devadesátých letech. I když v předcházejících letech v souvislosti s výzkumem dějin průmyslu byla věnována pozornost představitelům podnikatelstva a jejich vlivu na industrializaci, podíl představitelů vzdělanostních vrstev – *Bildungsbürgertum* byl na těchto významných společenských a hospodářských změnách opomíjen. V polské historiografii už v roce 1984 vyšla práce od polské historičky Ireny Homola – „*Kwiat społeczeństwa...*”, *Struktura społeczna i zarys położenia inteligencji krakowskiej w latach 1860–1914*, která analyzuje podíl vzdělanostních vrstev a jejich jednotlivých profesních složek na vytváření moderní společnosti v Krakově na přelomu devatenáctého a dvacátého století.

Studie analyzuje – především na základě statistického zpracování sčítacích operátů pro Moravskou Ostravu z let 1890–1910 a městských adresářů – podíl židovské komunity na formování sociální skupiny *Bildungsbürgertum* v Moravské Ostravě v době vrcholící industrializace regionu. K sociální skupině *Bildungsbürgertum* řadíme představitele těchto profesí – svobodná povolání, technická inteligence, středoškolsí profesori, učitelé obecných škol, duchovní, ředitelé továren a finančních domů a vyšší státní i soukromé úřednictvo. Tito vysokoškolsky vzdělaní muži, kteří získávali finanční důchody a společenskou prestiž výkonem svého povolání, byli současně s představiteli *Wirtschaftsbürgerum* nositeli významných hospodářských a společenských změn v době vrcholící industrializace v regionu.

Představitelé židovského *Bildungsbürgertum* v Moravské Ostravě ve sledovaném období se podíleli na veškerém moravskoostravském *Bildungsbürgertum* cca. dvaceti procenty. S dynamicky se rozvíjející židovskou komunitou ve městě stoupal jejich počet a vliv uvnitř této komunity. Stávali

se čelními představiteli místní Židovské náboženské obce, charitativních a vzdělávacích spolků a také se aktivně podíleli na místní samosprávě. Studie by měla na základě statistického zpracování sčítacích operátů z let 1890, 1900 a 1910 doplněného o údaje z městských adresářů z let 1889–1910 vydaných pro Moravskou Ostravu a okolí vytvořit obraz o teritoriálním původu, domovské příslušnosti, rodinných a bytových poměrech představitelů ostravského *Bildungsbürgertum* židovského vyznání, kteří měli ve sledovaném období ve městě trvalé bydliště. Cílem studie by mělo být získání obrazu o podílu představitelů židovského *Bildungsbürgertum* v jednotlivých profesích, ze kterých představitelé *Bildungsbürgertum* získávali finanční důchody a podrobněji se věnovat profesím, ve kterých byl jejich podíl dominantní.

Představitelé *Bildungsbürgertum* židovského náboženského vyznání v Moravské Ostravě v letech 1890–1910

Město Moravská Ostrava nepatřilo v polovině 19. století k městům s tradiční židovskou komunitou na Moravě jako například Uherské Hradiště, Boskovice, Hranice, Tlumačov nebo Holešov. Přesto je patrné z jednotlivých dílčích studií týkajících se dějin ostravského regionu¹, jak výrazně se podílela tato komunita na vytváření občanské společnosti a vývoji moderního průmyslového velkoměsta. Teprve změna politického kursu habsburské monarchie v polovině 19. století umožnila židovské komunitě plně se prosadit ve vytvářející se moderní společnosti. Jedním z nejvýznamnějších opatření bylo zrušení zákona o familiantech z roku 1849 a otevření křesťanských univerzit a dalších vzdělávacích institucí studentům židovského náboženského vyznání². Završením legislativní emancipace židovské minority byla v Rakousku – Uhersku ústava z roku 1867. Zaniká struktura tradičních ghett a začíná dynamická migrace do jednotlivých měst, ve kterých se nejvíce projevují vlivy industrializace, urbanizace a vývoj moderní společnosti. V těchto

¹ L. Nesládková, L. Dokoupil: *Židovská populace Vítkovic v procesu vytváření industriální společnosti na Ostravsku*. In: „Universitas Ostraviensis” ..., *Historica*, 1996, 4, s. 51–70; Idem: *Proměny životního stylu rodin a domácností vítkovické židovské komunity v etapě vytváření industriální společnosti na Ostravsku (1869–1930)*. In: „Universitas Ostraviensis” ..., *Historica*, 1995, 3, s. 45–59; Idem: *Židovská minorita na Moravě a její služebnictvo v době utváření moderní společnosti (1869–1938)*. „Historická demografie” 1997, 21, s. 149–174.

² Vl. Sadek, J. Šedinová, A. Franková: *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha 1992, s. 46–47.

centrech se nejvíce mohla projevit migrace židovské komunity a její podíl na těchto společenských změnách.

Tento proces je na základě statistického zpracování archívních pramenů postižitelný i v Moravské Ostravě v letech 1890–1900³. Proces vytváření ostravské průmyslové oblasti, který nabyl v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století na intenzitě, přispěl podstatnou měrou k velkému přílivu židovských imigrantů a ve svých důsledcích vedl k založení ostravské židovské náboženské obce dne 17. března 1875⁴. Vznikla tak nejmladší židovská komunita v českých zemích, sdružující Židy z moravské i slezské části užího Ostravska. Dne 15. září 1879 byla slavnostně otevřena synagoga pro vykonávání náboženského kultu⁵. Na základě údajů z městského adresáře pro rok 1889 bylo místo rabína neobsazeno a tento post zastupoval rabín z Těšína⁶. Po letech, kdy bylo místo rabína neobsazeno, byl v roce 1894 jmenován rabínem místní ŽNO Dr. Jakob Spira, který pocházel ze Zemplína v tehdejších Uhrách⁷. Během devadesátých let se ve městě vytvořila početná ŽNO, která se zabývala nejen záležitostmi náboženskými, správními, ale také charitativní činností. Dlouholetým významným představitelem ostravské ŽNO byl ředitel pivovaru Markus Strassmann. V roce 1903 se ujal vedení ostravské ŽNO advokát Dr. Adolf Hilf⁸. Do roku 1910 se ŽNO jako správní úřad značně rozrostla a vytvořila několik výborů pro různé záležitosti, jejichž členy byli především advokáti a lékaři⁹.

Migrace židovské komunity do Moravské Ostravy nastala v souvislosti s politickými změnami v habsburské monarchii po roce 1850. V roce 1861 bylo ve městě registrováno pouze 18 židovských rodin, ale již k roku 1869 se k židovskému náboženskému vyznání hlásilo 410 osob¹⁰. Od počátku sedmdesátých let začíná ve městě dynamický růst židovské minority. Představitelé první migrační vlny pocházeli z moravských měst s tradiční židovskou minoritou např. Lipník a Hranice na Moravě a své finanční důchody získávali převážně z provozování obchodu a pohostinství. V sedmdesátých letech začala významná migrační vlna Židů z oblasti Haliče a to především z okresů Wadowice, Biala a Bochnia, která dosáhla svého vrcholu v posled-

³ SOA Frýdek-Místek, sčítací operáty pro MO z roku 1890, 13 mikrofilmů, AMO sčítací operáty pro MO z roku 1900, kartony č. 1–31, AMO sčítací operáty pro MO z roku 1910, kartony č. 82–107.

⁴ I. Zehngut: *Dějiny židovstva ostravského*. Ostrava 1952, s. 3.

⁵ Ibidem.

⁶ F. Wattolik: *Adressenbuch der Stadt Mährisch Ostrau und ihrer Nachbarschaft für das Jahr 1889*. Mährisch Ostrau 1889.

⁷ AMO – sčítání obyvatelstva 1900 karta č. 1–31.

⁸ I. Zehngut: *Dějiny židovstva ostravského...*, s. 4.

⁹ AMO – městské adresáře pro léta 1886–1910.

¹⁰ B. Pitronová: *Haličské migrace na Ostravsko*. Opava 1978.

ních dvou desetiletích 19. století¹¹. Přičemž nejvyšší procentuální podíl trvalého usídlení představitelů *Bildungsbürgertum* nastal na základě údajů ze sčítacích operátů v letech 1891–1910 (tab. č. 1). Tato skutečnost byla dána poptávkou na trhu pracovních míst, kdy město potřebovalo pro zajištění svého chodu vysokoškolsky vzdělané odborníky nejen pro řízení jednotlivých odvětví těžkého průmyslu, ale také pro sféru zdravotnictví, advokacie, školství a služeb.

Tabulka 1

Přehled trvalého pobytu „vlastního *Bildungsbürgertum*“¹² a jednotlivých profesních kategorií¹³ v MO podle údajů ze sčítání obyvatelstva v roce 1910

Trvale od roku	VB	[%]	B1	[%]	B2	[%]	B3	[%]	B5	[%]
1855–1860		0,0		0,0		0,0		0,0		0,0
1861–1865		0,0		0,0		0,0		0,0		0,0
1866–1870		0,0	1	2,1		0,0		0,0		0,0
1871–1875	2	1,5		0,0	1	2,3		0,0		0,0
1876–1880	5	3,6		0,0	2	4,7		0,0	1	4,8
1881–1885	7	5,1	2	4,2	1	2,3	2	11,8	2	9,5
1886–1890	5	3,6	1	2,1	2	4,7	1	5,9		0,0
1891–1895	15	10,9	7	14,6	2	4,7	3	17,6	2	9,5
1896–1900	23	16,8	13	27,1	6	14,0		0,0	2	9,5
1901–1905	32	23,4	11	22,9	14	32,6	1	5,9	4	19,0
1906–1910	40	29,2	11	22,9	11	25,6	7	41,2	11	52,4
Neuvedeno	8	5,8	2	4,2	3	7,0	3	17,6		0,0
Celkem	137	100,0	48	100,0	43	100,0	17	100,0	21	100,0

¹¹ „Vlastní *Bildungsbürgertum*“ – metodický termín, který vyplývá vyčleněním z pracovního pojmu „širší *Bildungsbürgertum*“. Mezi představitele „vlastního *Bildungsbürgertum*“ náleží pouze majitelé bytu (kromě představitelů *Bildungsbürgertum*, kteří jako podnájemníci nebo příbuzní majitele bytu jsou nositeli akademického titulu) a jako majitelé bytu zaměstnávají alespoň jednu služebnou (toto omezení týká nejčastěji skupiny úřednictva).

¹² Profesní kategorie – metodický termín pro začlenění jednotlivých profesí, které náleží k sociální skupině *Bildungsbürgertum*. VB – „vlastní *Bildungsbürgertum*“; B1 – svobodná povolání – lékaři, advokáti, advokátní koncipisté, zvěrolékaři, redaktoři a akademičtí umělci; B2 – státní a soukromé úřednictvo, účetní, prokuristé, disponenti; B3 – technická inteligence – inženýři, vedoucí podniku, geometři, architekti, chemici, technici; B4 – továrny a podnikoví ředitelé, ředitelé finančních domů; B5 – učitelé, středoškolské profesory, ředitelé škol; B6 – duchovní.

¹³ SOA Frýdek-Místek, sčítací operáty pro MO z roku 1890, 13 mikrofilmů, údaj pro celé *Bildungsbürgertum* bez vyčlenění kategorie „vlastní *Bildungsbürgertum*“.

Jelikož se pro Moravskou Ostravu nedochovaly starší sčítání obyvatelstva, je možné zpracovat problematiku představitelů *Bildungsbürgertum* židovského vyznání až od roku 1890. Na základě zpracování údajů ze sčítacích operátů pro rok 1890 bylo zjištěno, že v tomto roce vykonávalo ve městě svou profesi 287 Bildungsbürgerů¹⁴, z tohoto počtu se 51 osob (17,7%) hlásilo k židovskému náboženskému vyznání. S dynamickým vzrůstem počtu obyvatelstva v Moravské Ostravě kolem přelomu století vzrostl také k roku 1900 počet Bildungsbürgerů na 688 osob¹⁵, přičemž židovského vyznání bylo 137 osob (19,9%). V posledním ze sledovaných sčítání obyvatelstva pro rok 1910 se k židovskému vyznání hlásilo 186 osob (18,1%) z celkového počtu 1030 Bildungsbürgerů¹⁶. Bildungsbürgeři židovského vyznání tvořili po celé sledované období cca. jednu pětinu moravsko-ostravského *Bildungsbürgertum*, přičemž v některých profesích, jak bude následně ukázáno, byl jejich podíl větší než padesát procent. V následující části bych chtěla uvést údaje o teritoriálním původu a sociálním postavení židovského *Bildungsbürgertum* v Moravské Ostravě v letech 1890 až 1910. Pro rok 1910 bych poskytla podrobnější údaje o jednotlivých profesních kategoriích, jelikož studovaný vzorek je již schopen poskytnout určité vypovídající údaje a na závěr bych věnovala pozornost profesím, ve kterých byl podíl židovských Bildungsbürgerů dominantní.

Na základě údajů ze sčítacích operátů o teritoriálním původu Bildungsbürgerů židovského vyznání v roce 1890 uvedlo 50,9% osob za zemi narození Moravu, 21,6% Slezsko, 11,7% Uhry, 1,9% shodně Horní a Dolní Rakousy, 3,9% Čechy. Přičemž z Haliče, ze které právě v daném období probíhala silná migrační vlna Židů na Ostravsko, pocházelo pouze 7,9% představitelů. V tomto sledovaném období se neprojevila výrazná migrace Bildungsbürgerů z Haliče, ale procentuálně nejvíce se projevovala migrace z moravských měst s tradiční nebo nově vytvořenou židovskou komunitou. Jestliže ze souboru vyčleníme kategorii „vlastní *Bildungsbürgertum*” narodilo se na Moravě 60% představitelů, ve Slezsku 16,7%, v Uhrách 10%,

¹⁴ AMO sčítací operáty pro MO z roku 1900, kartony č. 1–31, údaj pro celé *Bildungsbürgertum* bez vyčlenění kategorie „vlastní *Bildungsbürgertum*”.

¹⁵ AMO sčítací operáty pro MO z roku 1910, kartony č. 82–107, údaj pro celé *Bildungsbürgertum* bez vyčlenění kategorie „vlastní *Bildungsbürgertum*”.

¹⁶ AMO – městské adresáře z let 1890–1910; F. Wattolik: *Adressenbuch der Stadt Mährisch Ostrau und ihrer Nachbarschaft für das Jahr 1889*. Mährisch Ostrau 1889; J. Kittl: *Adressenbuch der Stadt Mährisch Ostrau und Nachbargemeinden*. Mährisch Ostrau 1897; L. Lanyi: *Adressbuch und Wohnungs – Anzeiger von Mährisch Ostrau und Umgebung*. Mährisch Ostrau 1900; Idem: *Adressbuch und Wohnungs – Anzeiger Mährisch Ostrau*. Mährisch Ostrau 1903; J. Kurka: *Häuser – Verzeichnis nebs Fahrer und Wegweiser von Mährisch Ostrau*. Mährisch Ostrau 1904; Idem: *Handels – und Gewerbe Adressbuch des Ostrauer – Karviner Revieres*. Mährisch Ostrau 1906; Idem: *Handels – und Gewerbe Adressbuch des Ostrauer – Karviner Revieres*. Mährisch Ostrau 1910.

v Čechách 6,7% a v Haliči také 6,7%. Rodiště v Moravské Ostravě a přilehlém okolí měl pouze jeden představitel 3,3%. Domovské právo na Moravě mělo v roce 1890 56,9% *Bildungsbürgerů* a v kategorii „vlastní *Bildungsbürgertum*“ stoupl tento počet až na 73,3%. V Moravské Ostravě získalo domovskou příslušnost 15,7% a z „vlastního *Bildungsbürgertum*“ 20% představitelů.

K roku 1900 klesl počet narozených *Bildungsbürgerů* židovského vyznání na Moravě na 40,9% a u kategorie „vlastní *Bildungsbürgertum*“ na 40,7%, ale stoupl počet narozených v Moravské Ostravě a okolí na 6,7%. S klesajícím počtem narozených *Bildungsbürgerů* na Moravě stoupal počet narozených v ostatních zemích habsburské monarchie. Ve Slezsku se narodilo 16,8% představitelů, v Uhrách 15,3%, v Haliči 11,7%, v Čechách 8,8%, v Dolním Rakousku 3,7% a v oblasti bývalého Ruska 2,1%. Údaje pro kategorii „vlastní *Bildungsbürgertum*“ poskytují přibližně shodné hodnoty. Domovskou příslušnost na Moravě v roce 1900 mělo 51,8% představitelů a z tohoto počtu mělo domovskou příslušnost v Moravské Ostravě 17,5%. Z výsledků sčítání obyvatelstva v roce 1900 je už patrná změna přílivu židovských *Bildungsbürgerů* oproti roku 1890, kdy značně převládal příchod z Moravy ve prospěch ostatních zemí monarchie.

Z posledního zpracovaného sčítání obyvatelstva pro Moravskou Ostravu vyplývá, že podíl židovských *Bildungsbürgerů* narozených na Moravě stagnoval kolem 42,7% a 37,9% u „vlastního *Bildungsbürgertum*“, přičemž neustále pomalu rostl podíl narozených v Moravské Ostravě a okolí na 8,1%. Na tomto údaji se promítá již usazenost některých rodin v Moravské Ostravě. Vzhledem k předcházejícím sčítáním obyvatelstva stoupl podíl *Bildungsbürgerů* narozených v Čechách na 13,4% a u „vlastního *Bildungsbürgertum*“ až na 16,6%. Na tomto stoupajícím počtu narozených v Čechách měli největší podíl představitelé tzv. svobodných povolání a technické inteligence, ale z hlediska obcovací řeči se hlásili k německému jazyku. Ve Slezsku a v Haliči se narodilo shodně 11,8% představitelů, v Uhrách 10,2%, v Dolních Rakousích 6,9%, v zemích bývalého Ruska 1,6% a ve Štýrsku 0,5%. U kategorie „vlastní *Bildungsbürgertum*“ jsou počty obdobné. Domovskou příslušnost na Moravě mělo 59,6% a podíl držitelů domovské příslušnosti v Moravské Ostravě stoupl na 32,6%. Na stoupajícím počtu držitelů domovské příslušnosti v Moravské Ostravě se již projevuje trvalejší usazení těchto představitelů ve městě a tím splnění jednoho z požadavků pro udělení domovské příslušnosti.

Podle kritéria obcovací řeči se po celé sledované období hlásili židovští *Bildungsbürgeři* k německé obcovací řeči – více než 95%, podíl české obcovací řeči byl zcela nepatrný. Zajímavé údaje poskytují sčítací operáty o kritériu rodinného stavu. V letech 1890–1910 se počet vdovců a rozvedených mužů pohybuje pouze kolem 1%. V roce 1890 se odráží ve sčítacích operátech příchod mladých vzdělaných mužů do města, kteří zde chtějí budovat svou profesní kariéru, protože podíl svobodných tvořil 54,9% a že-

natých 45,1%. Zcela jiný je však tento podíl ve stejném roce u „vlastního *Bildungsbürgertum*“, kde podíl ženatých mužů tvořil 70% a svobodných 30%. Je možné vyslovit hypotézu, že muži vstupovali do stavu manželského v době, kdy už byli schopni finálně zajistit rodinu a poskytnout ji určité sociální postavení zaměstnáním služebně a obýváním bytu alespoň o čtyřech pokojích. V následujících sčítáních pro léta 1900 a 1910 již není tak výrazný rozdíl mezi kategoriemi *Bildungsbürgertum* a „vlastní *Bildungsbürgertum*“, i když podíl ženatých mužů v kategorii „vlastní *Bildungsbürgertum*“ byl stále o cca. 12–13% vyšší. V roce 1900 žilo ve svazku manželském 61,3% Bildungsbürgerů a v roce 1910 – 58,6%.

Na základě vyexcerpovaných údajů ze sčítacích operátů se dá určit aktuální početnost rodin k uvedenému datu sčítání obyvatelstva. Uvedené údaje se týkají z metodických důvodů pouze kategorie „vlastní *Bildungsbürgertum*“ tak jako údaje o zaměstnávání služebnictva a bytových poměrech. V roce 1890 byla nejpočetněji zastoupena domácnost o dvou rodinných členech, jednalo se tedy o mladé domácnosti v krátkém období po uzavření sňatku. Tuto hypotézu je možné doložit věkovou strukturou této sociální skupiny, jelikož v tomto roce byla nejpočetněji 43% zastoupena věková kategorie 30–40 let a 23,3% věková kategorie do 30 let věku. Oproti následujícím sčítáním obyvatelstva byly ještě poměrně vysoce zastoupeny domácnosti pětičlenné 16,6%, šestičlenné 12,5% a větší než sedmičlenné 16,6%. V následujících sčítáních začíná převažovat model domácnosti moderní nejčastěji čtyřčlenné a menší. Jestliže v roce 1890 byl podíl domácností větších než čtyřčlenných 45,7%, klesl tento počet v roce 1900 na 34,4% a v roce 1910 na 25,7%, i když se jednalo o sociální skupinu, která dynamicky stále početně narůstala. Její věkový průměr byl nejvyšší v kategorii do 40 let (tab. 2) a počet mužů žijících ve svazku manželském byl procentuálně stále stejný. Tímto jevem docházelo u židovské komunity k opouštění tradičního modelu početné domácnosti k domácnosti moderní. Pro výpomoc-

Tabulka 2

Přehled „vlastního *Bildungsbürgertum*“ podle dosaženého věku a jednotlivých profesních kategorií v MO podle údajů ze sčítání obyvatelstva v roce 1910

Věk	VB	[%]	B1	[%]	B2	[%]	B3	[%]	B5	[%]
Do 30. let	30	21,9	8	16,7	4	9,3	8	47,1	8	38,1
30–40 let	44	32,1	17	35,4	17	39,5	3	17,6	4	19,0
40–50 let	39	28,5	18	37,5	12	27,9	2	11,8	3	14,3
50–60 let	21	15,3	4	8,3	8	18,6	3	17,6	5	23,8
Nad 60 let	3	2,2	1	2,1	1	2,3	1	5,9	1	4,8
Celkem	137	100,0	48	100,0	43	100,0	17	100,0	21	100,0

né práce v domácnosti a při výchově dětí bylo zvykem zaměstnávat služební personál. V roce 1890 zaměstnávalo jednu služebnou 36,6% domácností, dvě služebné 29% a více služebných 12,9%. Bez služebnictva byly většinou domácnosti jednočlenné nebo domácnosti učitelů obecných a středních škol. V následujících letech nastává pokles zaměstnávání početnějšího služebnictva v domácnosti a stoupá počet domácností zaměstnávající jednu služebnou až na 55,9% v roce 1910.

Sčítací operáty jsou také pramenem s vypovídající hodnotou o bytových poměrech jednotlivých domácností. Nejvíce údajů z tohoto hlediska poskytují sčítací operáty z roku 1910, které obsahují údaje nejen o velikosti bytu, ale také o výši nájemného, vlastnictví zahrady a období výstavby domu, ve kterém se byt nachází. Typická rodina židovského *Bildungsbürgera* žila z 60,4% ve větším než dvoupokojovém bytě s komorou, předsíní, kuchyní, koupelnou a čeledínem. Byt s možností využívání k domu přilehlé zahrady obývalo 17,4% představitelů. Podle výše ročního nájemného 48,6% židovských *Bildungsbürgerů* žilo v bytech s nájemným vyšším než 1 000 K. Uživatelé naturálních bytů bylo 7,4% a vlastníky domů, ve kterých se byty nacházely, bylo 13,8%. Přibližně z jedné pětiny se v bytě majitele provozovala i živnost. Nejčastěji byly v bytech zřízeny advokátní kanceláře a soukromé lékařské praxe. U těchto majitelů bytů nebylo zvykem pronajímat části bytu podnájemníkům a noclehářům, a proto podíl majitelů bytu, kteří měli na bytě podnájemníka se pohyboval v letech 1900 a 1910 kolem 10%, vyšší 15% byl v roce 1890. Tento jev je možné vysvětlit teprve začínající expanzí v moravskoostravském stavebnictví a prozatímním nedostatkem bytů v Moravské Ostravě.

Zde bych se ráda zaměřila na významnou problematiku z hlediska výzkumu sociální skupiny *Bildungsbürgertum* a to na vnitřní členění této skupiny z hlediska vykonávání profese, ze které jednotlivým představitelům plynuly finanční důchody a zároveň získávali určitou společenskou prestiž. Jak už bylo výše uvedeno, židovští *Bildungsbürgeři* tvořili v letech 1890–1910 v Moravské Ostravě cca. jednu pětinu z veškerého *Bildungsbürgertum*, které mělo ve městě trvalý pobyt. Pro léta 1890 a 1900 je zpracovaný soubor poměrně malý, aby měl dostačující vypovídající hodnotu, ale v podstatě nese stejné rysy jako pro rok 1910. V kategorii *Bildungsbürgertum* po celé sledované období byla nejpočetněji zastoupena kategorie B2 – státní a soukromé úřednictvo, pak následovala kategorie B1 – svobodná povolání. Když však byl proveden užší výběr na základě zaměstnávání služebnictva a velikosti obývaného bytu, poměr kategorií B2 a B1 u „vlastního *Bildungsbürgertum*“ se vyrovnal u obou kategorií na zhruba 30% po celé sledované období. Uvedla bych zde tabulky, které procentuální zastoupení profesí v jednotlivých letech zobrazují nejprůhledněji:

Tabulka 3

Procentuální zastoupení kategorií profesí v letech 1890, 1900 a 1910

Profese	1890	[%]	1900	[%]	1910	[%]
Advokát	2	3,9	11	8,0	19	10,2
Advokátní kandidát, koncipient	3	5,9	4	2,9	10	5,4
Architekt	1	2,0	2	1,5	2	1,1
Úředník – účetní	14	27,5	26	19,0	24	12,9
Inženýr	1	2,0	9	6,6	12	6,5
Právník	2	3,9	1	0,7		0,0
Kantor	2	3,9	2	1,5	2	1,1
Lékař	3	5,9	13	9,5	19	10,2
Učitel	5	9,8	6	4,4	11	5,9
Profesor	2	3,9	4	2,9	5	2,7
Technik	2	3,9	4	2,9	2	1,1
Úředník	14	27,5	32	23,4	48	25,8
Advokátní sollicitátor	0	0,0	4	2,9	1	0,5
Vedoucí podniku		0,0	3	2,2	4	2,2
Disponent		0,0	3	2,2	3	1,6
Továrník s akademickým titulem		0,0	1	0,7		0,0
Geometr		0,0	2	1,5	2	1,1
Chemik		0,0	1	0,7	1	0,5
c. k. úředník		0,0	3	2,2	8	4,3
Malíř akademický		0,0	1	0,7		0,0
Nadučitel		0,0	1	0,7	1	0,5
Prokurista		0,0	1	0,7	6	3,2
Rabín		0,0	1	0,7	1	0,5
Ředitel banky		0,0	1	0,7	3	1,6
Ředitel školy		0,0		0,0	1	0,5
Suplent – učitel		0,0		0,0	1	0,5
Sochař akademický		0,0	1	0,7		0,0
Celkem osob	51	100,0	137	100,00	186	100,00

Tabulka 4

Procentuální zastoupení kategorií profesí v letech 1890, 1900 a 1910

Kategorie profese „širší <i>Bildungsbürgertum</i> “	1890	[%]	1900	[%]	1910	[%]
B1	10	19,61	32	23,36	48	25,81
B2	28	54,90	69	50,36	90	48,39
B3	4	7,84	18	13,14	19	10,22
B4	0	0,00	4	2,92	7	3,76
B5	9	17,65	13	9,49	21	11,29
B6	0	0,00	1	0,73	1	0,54
Celkem osob ŠB	51	100,00	137	100,00	186	100,00

Tabulka 5

Procentuální zastoupení kategorií profesí ve „vlastním *Bildungsbürgertum*“ v letech 1890, 1900 a 1910

Kategorie profese „vlastní <i>Bildungsbürgertum</i> “	1890	[%]	1900	[%]	1910	[%]
B1 „VB“	10	33,33	30	32,97	48	35,04
B2 „VB“	9	30,00	31	34,07	43	31,39
B3 „VB“	2	6,67	13	14,29	17	12,41
B4 „VB“	0	0,00	3	3,30	7	5,11
B5	9	30,00	13	14,29	21	15,33
B6	0	0,00	1	1,10	1	0,73
Celkem osob VB	30	100,00	91	100,00	137	100,00

Na základě statistického zpracování excerpovaných údajů ze sčítacích operátů pro rok 1910 vyplývá, že nejvýznamnější kategorie B1 – svobodná povolání byla zastoupena nejpočetněji – 35%. Věnovala bych zde větší pozornost profesím svobodný advokát a lékař, jelikož se jedná o typické představitelé *Bildungsbürgertum*. Židovští *Bildungsbürger* zastávali v rámci těchto profesí v Moravské Ostravě dominantní postavení.

Vývoj svobodné advokacie v občanské společnosti Moravské Ostravy v období probíhající industrializace odpovídal trendům pro habsburskou monarchii a německé státy, kde se advokacie rovněž stávala prestižní profesí. S rozšířením průmyslové výroby a následným uplatňováním nových tržních vztahů v rámci občanské společnosti, bylo zapotřebí služeb advokátů ve sporných otázkách právního charakteru v oblasti podnikatelské sféry. Právní služby poskytovali advokáti podnikatelům při výstavbě průmyslových podniků a to především v jednáních se státními institucemi udělujícími různá povolení a podnikatelské licence. V mechanismu tržního hospodářství bylo pro podnikatele neustále zapotřebí využívat služeb komerčních právníků, aby

zajistili svou určitou právní ochranu v tomto tržním systému před konkurencí. Svobodná advokacie se neuplatňovala v průmyslových městech pouze v oblasti komerčního práva, ale také civilního. Jelikož se změnami hospodářskými probíhaly současně změny společenské, které se vyznačovaly novým pojetím rodiny jako významné součásti této společnosti. V občanské společnosti bylo zapotřebí právní porady svobodných advokátů nejen u sepisování manželských smluv, při sestavování poslední vůle a jejího následného vykonání mezi pozůstalými, ale také u rozvodového řízení, které probíhalo mezi manželi, a to především v otázce majetkového vyrovnání.

Advokáti se v Moravské Ostravě stali po podnikatelích významnou součástí městské honorace a místního politického dění. Pro své liberální smýšlení a úzké vazby s představiteli podnikatelského občanstva získávali vliv nejen v obecním zastupitelstvu, ale i ve správních radách jednotlivých průmyslových podniků a obchodních společností. Advokáti, kteří zastupovali požadavky podnikatelů, se často dostávali ve výkonu své profese až na hranici profesní etiky, avšak pro příjmy z těchto aktivit se stávali uznávanými představiteli občanské společnosti. Z úspěšných advokátů, kteří vykonávali svou profesi v podnikatelském sektoru, se vytvářela skupina specializovaných komerčních právníků. Komerční právníci se uplatnili převážně v rozvíjejících se průmyslových městech např. v Moravské Ostravě a okolí. Advokáti rovněž získávali vysoké společenské postavení, jestliže se investicemi, které získali provozováním svobodné advokacie, stali majiteli nemovitostí a následně rentiéry. Ve městech se advokáti stávali pro svůj majetek a liberální politické smýšlení čelnými představiteli městské honorace a komunální politiky¹⁷.

Profesní kategorie svobodná advokacie podléhá vnitřnímu podrobnějšímu členění podle profesního postavení v tomto povolání. Nevýznamnějšími představiteli této profese jsou advokáti – obhájci v právních sporech z povolání, kteří měli vlastní advokátní kanceláře. Zde vykonávali nutnou advokátní praxi po ukončení právního studia advokátní kandidáti – koncipisté a byli zde také zaměstnáváni advokátní solicitoři – advokátní úředníci, kteří měli oprávnění k určitým samostatným právním úkonům, zvláště v nesporném řízení. V advokátní kanceláři byli zaměstnáváni také úředníci jako výpomocní písaři, ale pro své profesní postavení a dosažené vzdělání se nezařazují do profesní kategorie svobodný advokát.

V roce 1890 měli v Moravské Ostravě zřízenou advokátní kancelář dva židovští advokáti, do roku 1900 stoupl tento počet výrazně na 11 advokátů a v roce 1910 působilo ve městě 19 advokátů a 8 advokátních kandidátů, kteří se hlásili k židovskému vyznání. Podíl těchto advokátů na veškeré advokacii ve městě v tomto roce činil 67,9%. Přibližně stejně vysoký podíl advokátů

¹⁷ I. Homola: *Kwiat społeczeństwa...*, Kraków 1984, s. 272.

židovského vyznání je uváděn ve stejném roce pro Krakov, který činil 52,3% z celkového počtu advokátů¹⁸. Proč byl tento podíl tak vysoký nelze zcela přesně vysvětlit, ale nabízí se zde hypotéza, která vychází z mentality židovského národa, který neměl obavy z novot a nejistot v podnikání. Svobodná advokacie byla totiž rizikovější profesí než státní služba absolventů právnických fakult, ale úspěšným advokátům přinášela vysoké finanční důchody.

Advokáti, kteří ve městě působili v roce 1910, se narodili z 63,1% na Moravě, kde také měli domovskou příslušnost, přičemž ve městě získalo domovskou příslušnost pouze 21%. Podle věkového kritéria z 52,6% se jednalo o muže ve věku od 40–50 let, kteří z 70% žili ve svazku manželském. Bytové poměry advokátů odpovídaly jejich vysoké společenské prestiži. Jestliže k roku 1910 u ostatních profesí pomalu klesal počet zaměstnáváného služebnictva v domácnostech, v rodinách advokátů byly zaměstnávány z 63,1% dvě a více služebné. Domácnosti advokátů obývaly velké byty. Nejčastěji z 47,7% o pěti a více pokojích, s dvěma komorami, s předsíní, s kuchyní, s koupelnou a čeledínem v domech vystavěných v rozmezí let 1900–1910. Nikdo z advokátů nežil v bytě s ročním nájemným do 1 000 K, ale nejčastěji z 26,3% v bytech s ročním nájemným nad 2 000 K a ve vlastních domech z 26,3%. Byty advokátů se nejčastěji nacházely v centru města v ulicích kolem náměstí. Ve svých rozsáhlých bytech provozovali svou profesi z 37,5%, ostatní docházeli do advokátních kanceláří mimo domov. Domácnosti advokátů byly nejčastěji z 31,2% pětičlenné, z 25% tříčlenné a 18,7% čtyřčlenné.

Advokáti, tím jakou získali vysokou společenskou prestiž, se aktivně podíleli na práci v ŽNO, která byla v Moravské Ostravě založena dne 17. března 1875¹⁹. V roce 1903 byl do jejího čela zvolen advokát Dr. Alois Hilf, který kromě kultovních záležitostí obce a charitativní činnosti podporoval i činnost vzdělávací. V roce 1896 byl založen podpůrný spolek „Židovská škola v Ostravě“ a v následujících letech vědecké spolky „Ahavas Tora“ a „Mišnajes“, na jejichž činnosti se advokáti aktivně podíleli²⁰. Kromě členství v těchto spolcích byli často i členy ostatních profesních nebo zájmových spolků v Moravské Ostravě.

Uznání sociálního postavení profese lékaře a jeho kvantitativní vzestup v Moravské Ostravě ke konci 19. století souvisel s průběhem průmyslové revoluce. Ve městě probíhaly prudké demografické změny, protože mnoho lidí zde migrovalo za pracovní příležitostí, následně stoupla sňatečnost a natalita. Čím více obyvatelstva Moravska Ostrava měla, tím větší počet

¹⁸ I. Zehngut: *Dějiny židovstva ostravského...*, s. 3.

¹⁹ Ibidem, s. 6.

²⁰ *Dějiny Ostravy*, s. 193–194.

lékařů zde našel uplatnění. S rostoucím počtem průmyslových podniků stoupal úměrně počet závodních lékařů, které podniky zaměstnávaly pro okamžité ošetření vzniklých pracovních úrazů. Jelikož na dolech docházelo k častým závalům nebo výbuchům metanu, museli být závodní lékaři převážně kvalifikovanými chirurgy. S rostoucím počtem obyvatelstva se také zvyšoval výskyt nových civilizačních chorob, které léčili specializovaní lékaři. Ve městě si zřizovali ordinace specializovaní lékaři oční, zubní, kožní, ale také dětští a ženští.

V roce 1890 působili ve městě 3 lékaři židovského vyznání, do roku 1900 tento počet v souvislosti s prudkým demografickým vývojem stoupl na 13 lékařů a do roku 1910 na 19 lékařů, jak praktických tak specializovaných. Procentuálně představovali lékaři židovského vyznání z celkového počtu ve městě činných lékařů v roce 1890 37,5%, v roce 1900 50% a v roce 1910 55,8%. Těmito údaji se stává profese lékař druhou dominantní profesí židovského *Bildungsbürgertum* v Moravské Ostravě, ve které podíl na veškerém *Bildungsbürgertum* přesáhl 50%.

U profese lékař v roce 1910 nebyl tak vysoký podíl narozených na Moravě jako u profese advokát. Na Moravě se narodilo pouze 36,8% lékařů, ale poměrně vysoký byl podíl lékařů narozených v Uhrách 21% a v Čechách 15,9%, avšak domovskou příslušnost na Moravě získalo 68,4% lékařů a z tohoto počtu v Moravské Ostravě 42,1%. Vysoký podíl domovské příslušnosti ve městě souvisí s udělováním domovské příslušnosti lékařům, kteří byli zaměstnanci městské nemocnice. Nejvíce lékařů začalo ve městě vykonávat svou profesi v letech 1896–1900 47,3%, tedy v době kdy byla zprovozněna městská nemocnice. Věkově nejvíce byla zastoupena kategorie 30–40 let a podíl ženatých lékařů tvořil 68,4%. V domácnostech lékařů byla nejčastěji zaměstnávána jedna služebná z 47,7% a obývali z 31,5% byty o pěti a více pokojích, s předsíní, s kuchyní, s koupelnou a čeledínem, ale bez komory. Domy s těmito byty byly vystavěny převážně v letech 1900–1910 a držitelů těchto domů bylo 26,3% lékařů. Výše nájemného byla shodná s nájemným advokátů. Soukromou lékařskou praxi v bytech vykonávalo 66,7% lékařů, někteří současně se soukromou praxí pracovali v nemocnici nebo jako podnikoví lékaři. Domácnosti lékařů byly jednočlenné až pětičlenné. Lékaři stejně jako advokáti se aktivně účastnili na komunálním dění a spolkové činnosti. Nejčastěji byli členy různých sanitárních komisí a charitativních spolků.

Studium formování technické inteligence v Moravské Ostravě v období probíhajícího vrcholu průmyslové revoluce v regionu na přelomu 19. a 20. století odpovídá pojetí technicky vzdělaných jednotlivců jako nositelů průmyslového rozvoje. Jedná se zde o významné období v regionálních dějinách, kdy se z malého obchodně a řemeslnicky nevýznamného města vytvořilo pod vlivem zavedení těžkého průmyslu do regionu významné průmyslové město,

kteří svými dobovými parametry odpovídalo evropským průmyslovým velkoměstům. Počet představitelů technické inteligence úměrně stoupal s industrializací města a její představitelé se zde stávali „králi své epochy“, kteří svou činností neovlivňovali pouze průmyslový chod města, ale také jeho kulturní a společenský život.

Na katastru Moravské Ostravy se kromě podniků VHHT nacházelo několik dalších průmyslových podniků, které zaměstnávaly představitele technické inteligence. V roce 1870 byla zprovozněna slévárna a továrna na kovové zboží místních podnikatelů K. Elbertzhagen a K. Glassnera, na které také získalo VHHT v roce 1909 finanční podíl. V roce 1891 byla vystavěna slévárna kovů a výroba armatur Bří Spitzerových, v roce 1893 Susserova továrna na nedobytné pokladny a lopaty a v roce 1897 továrna na výrobu důlních vozíků továrníka L. Blahuta²¹. Od roku 1868 byla v provozu rafinerie minerálních olejů, kterou založil podnikatel Antonín Himmelbauer a od roku 1888 ji konkurovala firma Ostravská rafinerie na výrobu minerálních olejů M. Bohma a spol. Dalším podnikem v odvětví průmyslu těžké chemie byla již v šedesátých letech založená destilovna dehtu a výroba střešních lepenek a nátěrů A. Luttnara. Část představitelů technické inteligence nacházela své profesní uplatnění v odvětví místní a železniční dopravy. Avšak nejvýznamnějším odvětvím, kde se vytvářely početné pracovní příležitosti pro technicky vzdělané představitele občanské společnosti kromě železárenských podniků, byly doly na těžbu černého uhlí.

Podíl židovských Bildungsbürgerů na formování technické inteligence v Moravské Ostravě je překvapivě nízký a během sledovaného období se pohyboval od cca. 5% v roce 1890 k 13% v roce 1910. Pouze z údajů ze sčítacích operátů není možné vyslovit hypotézu, proč představitelé židovské inteligence upřednostňovali studium práva a lékařství před studiem technických oborů. V roce 1890 na místních dolech působil pouze jeden důlní inženýr židovského vyznání Max Mooler, který svou profesi ve městě vykonával po celé sledované období. V tomto roce vycházely již stavební projekty z projekční kanceláře architekta Felixe Neumanna, jehož architektonické plány a postupně realizované stavební návrhy ovlivňovaly na konci 19. století a počátku 20. století stavební vývoj Moravské Ostravy. Podle jeho projektů bylo ve městě postaveno mnoho výstavných budov. Architekt Felix Neumann byl autorem projektu Německého domu z roku 1894, obytných domů na Přívozské ulici nebo hotelu Garni, v jehož prostorách dnes sídlí Filozofická fakulta Ostravské univerzity²².

V roce 1910 působilo v moravskoostravských průmyslových podnicích sedmnáct představitelů technické inteligence a zastoupení této profesní

²¹ J. Vybíral: *Zrození velkoměsta*. Ostrava 1998, s. 15.

²² I. Zehngut: *Dějiny židovstva ostravského...*, 4.

kategorie ve „vlastním *Bildungsbürgertum*“ činilo 12,4%. Nejsilnější příliv profese inženýr nastal v letech 1901–1905, kdy se trvale ve městě usadilo 41,1% představitelů této profese. Podle údajů o teritoriálním původu pocházeli představitelé technické inteligence z 29,4% ze Slezska a z 29,4% z Čech z lokalit s tradiční řemeslnou a průmyslovou výrobou. Na Moravě se narodilo 23,5%. Domovskou příslušnost na Moravě mělo 41,1% technické inteligence a v Moravské Ostravě 29,4%. V ostravské průmyslové aglomeraci nacházeli uplatnění především mladí absolventi technických škol. Tuto hypotézu podporuje relativně nízký věk z 47,1% do 30 let věku, vysoký podíl podnájemníků z řad technické inteligence a svobodných mužů, který činil 52%. Domácnosti inženýrů a architektů zaměstnávaly jednu až dvě služební a obývaly nejčastěji z 36,3% dvoupokojové byty s komorou, předsíní a kuchyní, ale vybavenost koupelnou byla pouze 45% a čeledínem 63%. Také výše ročního nájemného byla nižší než u profesí z kategorie svobodná povolání a byly upřednostňovány byty s nájemným do 1 000 K se zahradou. Podíl vlastníků nemovitostí v této profesní kategorii činil 36,3% a domácnosti byly z 27,2% čtyřčlenné a z 18,1% jednočlenné, dvoučlenné, tříčlenné a čtyřčlenné. V bytech technické inteligence nebyla provozována živnost. Domácnosti technické inteligence neprónajímaly části bytu podnájemníkům. Představitelé technické inteligence se nepodíleli tak význačně na komunální politice, činnosti v ŽNO a spolkovém dění jako představitelé svobodných povolání.

V souvislosti s první migrační vlnou židovské komunity do Moravské Ostravy byla už v roce 1863 zřízena židovská konfesijní škola, která se od roku 1884 stala školou veřejnou²³. V roce 1879 byla ve městě za podpory místní ŽNO založena židovská mateřská školka a v roce 1896 se ustanovil podpůrný spolek „Židovská škola v Ostravě“, který finálně podporoval nejen samotnou školu, ale také nadané žáky ze sociálně nižších vrstev. Učitelé obecných škol a středoškolské profesory židovského náboženského vyznání v Moravské Ostravě nevyučovali pouze na zmíněné židovské obecné škole, ale i na ostatních školách s německým vyučovacím jazykem ve městě²⁴. Učitelé a středoškolské profesory pocházeli z 33,3% z Moravy, z 28,6% z Čech, z 19,1% z Uher a ze 4,8% z Dolních Rakous. Domovskou příslušnost na Moravě mělo 61,9% pedagogů a v Moravské Ostravě 38,1%. V letech 1905–1910 se ve městě natrvalo usadilo 52,4% učitelů a středoškolských profesorů.

U této profesní kategorie byl poměrně nízký počet majitelů bytů 57,1%. Tento údaj přibližně odpovídává 52,4% mužů žijících ve svazku manželském. Svobodní učitelé a středoškolské profesory žili nejčastěji jako podnájemníci.

²³ AMO – městské adresáře z let 1890–1910, kapitoly o školství.

²⁴ SOA Frýdek-Místek, sčítací operáty pro MO z roku 1890 – 13 mikrofilmů.

Tato skutečnost může být dána relativně nízkými příjmy této profesní kategorie. I v zaměstnávání služebnictva oproti ostatním profesím je podstatný rozdíl, protože 41,7% domácností služebný personál nezaměstnávalo. Domácnosti učitelů a středoškolských profesorů nejčastěji obývaly jedno až dvoupokojové byty, s předsíní 58,3%, s komorou 50%, ale bez koupelny a čeledinu a ročním nájemným maximálně do 1 500 K bez možnosti užívání zahrady. Držitelů nemovitostí ve městě bylo pouze 4,7%. Domácnosti byly z 41,7% čtyřčlenné. Učitelé a středoškolští profesori byli apolitičtí vůči komunální politice a jejich podíl na spolkové činnosti se zaměřoval pouze na spolky, které se věnovaly podpoře školství a veřejné osvětě.

Formování profesní kategorie státního a soukromého úřednictva v rámci *Bildungsbürgertum* patří k jedné z nejproblematictějších kategorií. Který úředník ještě patří ke vzdělaným vrstvám a který už ne? Do kategorie *Bildungsbürgertum* byli začleněni profesně vyšší státní úředníci a úředníci z průmyslového, finčního a soukromého sektoru, kteří se ve sčítacích operátech označili jako úředníci, účetní, prokuristé, disponenti a oficiálové. Z této kategorie do „vlastního *Bildungsbürgertum*“ byli začleněni bez ohledu na bytové poměry nositelé akademických titulů a s ohledem na bytové poměry pouze ti majitelé bytů, kteří zaměstnávali jednu služebnou a obývali byt bez koupelny a čeledníku o čtyřech místnostech. Po vymezení těchto kritérií tvořila kategorie „vlastní *Bildungsbürgertum*“ u úřednictva cca. 50% z kategorie *Bildungsbürgertum*.

Úředníci židovského náboženského vyznání po celé sledované období minimálně působili jako státní úředníci. Profesní doménou židovského úřednictva se v devadesátých letech 19. století stalo v Moravské Ostravě vedení účetnictví průmyslových podniků a obchodních společností. Z celé profese účetní se v roce 1890 hlásilo k židovskému náboženskému vyznání 48,3% účetních. V následujících letech tento podíl výrazně klesal až na 25,3% v roce 1910²⁵. S rozvojem průmyslové výroby a nových tržních mechanismů jak v oblasti soukromého podnikání tak finčního sektoru soustavně narůstala potřeba po úřednických profesích. I u židovské komunity v Moravské Ostravě docházelo k nárůstu vykonávání úřednických profesí. V roce 1910 tvořil podíl úřednických profesí na „vlastní *Bildungsbürgertum*“ židovského vyznání 31,4% a tedy za kategorií svobodná povolání byl procentuálně na druhém místě. Migrace úřednictva do Moravské Ostravy probíhala po celé sledované období, ale svého vrcholu dosáhla 32,6% v letech 1901–1905. Z hlediska věkového zastoupení se jednalo o muže z 39,5% ve věku od třiceti do čtyřiceti let, kteří v úřednické profesi měli určité znalosti a zkušenosti. Vysokoškolského titulu dosáhlo pouze 4,6% úředníků.

²⁵ AMO – sčítací operáty pro MO z roku 1910, kartony č. 82–107.

Úřednictvo se do Moravské Ostravy stěhovalo ze všech zemí habsburské monarchie a podíl narozených na Moravě činil 30,2%. Domovské právo na Moravě mělo 53,4% úředníků a v Moravské Ostravě 27,9%. Domácnosti úředníků žily v bytech dvoupokojových a větších s komorou z 52,3%, s předsíní, kuchyní a koupelnou z 51% a s čeledínem z 54% s ročním nájemným nejčastěji do 1 000 K. Státní a soukromé úřednictvo nenáleželo k držitelům nemovitostí ve městě. Na rozdíl od ostatní profese bylo u úřednictva časté pronajímání části bytu podnájemníkům cca. 30% domácností. Domácnosti úředníků byly dvoučlenné z 23,8%, tříčlenné z 30,9%, čtyřčlenné z 23,8% a pětičlenné a větší z 21,4%. Úřednictvo se výrazně nepodílelo na místním politickém dění, ale jeho doménou se stala místní spolková činnost.

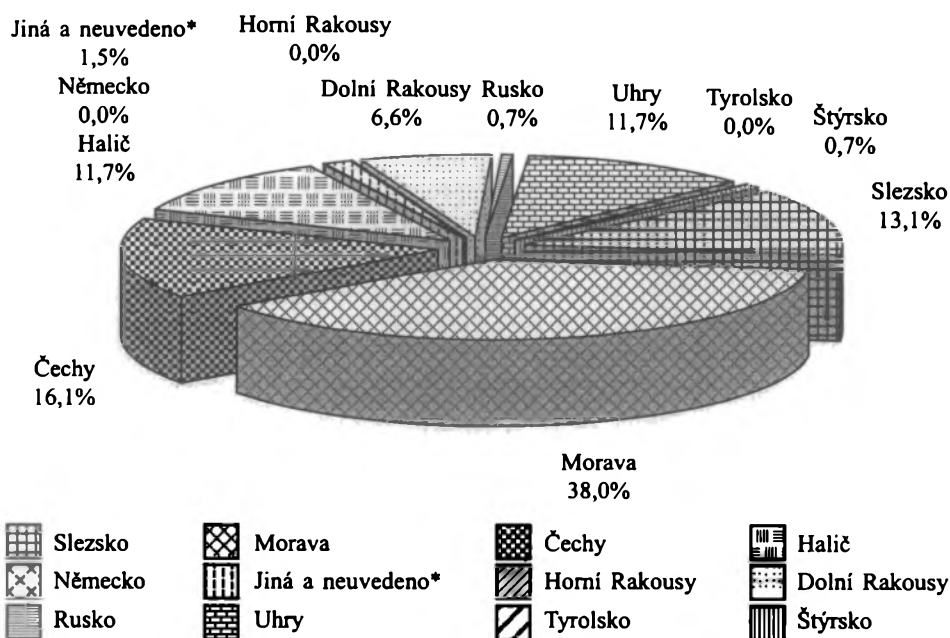
Závěr

Zpracovaný materiál ze sčítacích operátů pro Moravskou Ostravu z let 1890, 1900 a 1910 umožňuje učinit některé závěry týkající se podílu židovské minority na formování sociální skupiny *Bildungsbürgertum* v období probíhající industrializace města a přeměny tradiční městské společnosti ve společnost moderní. V mnoha studiích, které se zaměřují na migrace židovské komunity do průmyslového regionu je zpracovávána otázka teritoriálního původu a profesního zařazení nově přichozích židovských imigrantů do města, ale problematika židovského *Bildungsbürgertum* stála zatím na okraji výzkumu.

Kromě tradičních profesí židovské komunity jako je provozování obchodu, pohostinství, drobných řemesel, služeb a podnikání ve finančním sektoru, byl v Moravské Ostravě podíl Židů na formování moravskoostravského *Bildungsbürgertum* v letech 1890–1910 cca. pětinový. V nejprestižnějších profesích ze svobodných povolání, tzn. v advokacii a v lékařství byl jejich podíl v roce 1910 dominantní více než 50%. Vlna příchodu těchto vysokoškolsky vzdělaných imigrantů do města byla nejsilnější v letech 1901–1910, ale na rozdíl od končící haličské migrace chudých Židů, kteří nacházeli své profesní uplatnění v drobném řemesle, podomním obchodě atd., pocházeli představitelé židovského *Bildungsbürgertum* nejčastěji z Moravy, z Čech a ze Slezska. Mnoho představitelů se narodilo na Moravě ve městech, kde žily tradiční židovské komunity např. Lipník, Hranice na Moravě, Uherský Brod, Boskovice a další. Představitelé židovského *Bildungsbürgertum* se aktivně podíleli na činnosti ŽNO v Moravské Ostravě, která patřila k nově založeným, ale svým dynamickým rozvojem se stala jednou z nejvýznamnějších ŽNO na Moravě na počátku 20. století. Kromě činnosti v ŽNO mnoho

advokátů a lékařů se aktivně účastnilo komunální politiky a místního spolkového dění.

Životní styl židovských *Bildungsbürgerů* odpovídal výši jejich finančních důchodů. Jelikož vykonávali jedny z nejprestižnějších a finančně výnosných profesí, řadili se svým životním stylem k honoraci města. Obývali velké byty nejčastěji v blízkosti městského centra, zaměstnávali jednu až dvě služebné, synové studovali na místních středních školách nebo na vysokých školách ve Vídni. Domácnosti začínaly opouštět tradiční model rodin s více dětmi a stávaly se nejčastěji domácnostmi čtyřčlennými. Jazykově se jednalo o sociální skupinu, která se v moravskoostravském jazykovém kotli na přelomu 19. a 20. století hlásila k německé obcovací řeči. Jelikož tato sociální skupina byla z demografického hlediska mladá a nejvíce zastoupena muži do čtyřiceti let věku, nebylo možné provést výzkum, jestli další generace narozené již v Moravské Ostravě následovaly profese svých otců nebo nikoliv. V dalších dílčích studiích by bylo potřebné věnovat se podílu vysokoškolsky vzdělané židovské minority na vývoj moderní společnosti i v některých dalších městech na Moravě a ve Slezsku.

Graf. 1. Židovské „vlastní *Bildungsbürgertum*“ v roce 1910 podle země narození